

Акад. Георги Старделов

Македонска енциклопедија, (МАНУ, 2009)

Објавувањето на првата *Македонска енциклопедија* е уште едно крупно постигнување на нашата наука во првата деценија на XXI век. Таа ја проследува целината на македонската земја во еден долг милениумски временски период и како нејзина најсестрана легитимација и егзактна експертиза на македонската стварност низ историјата, претставува една од големите придобивки на нашата наука во новата историја на Македонија.

За реализацијата на таа цел *Македонската енциклопедија*, мораше да ослободи бројни историски факти од туѓите историски наслојки и, со нивното научно превреднување, да ги постави темелите на едно автентично македонско гледиште. Со тоа таа изврши научна верификација на огромна маса факти, кои изворно ја откриваат и ја претставуваат историската целина на цивилизациите и културите на македонска почва.

Наоѓајќи се долготрајно во историјата под политичка и културна доминација на повеќе империи, нашиов простор бил со столетија завладуван од нив. Тие, исчезнувајќи во думаните на времето, оставиле свои траги кои културно и цивилизациски влијаеле врз него и се проникнувале со него. Надградувајќи се над нив и проникнувајќи се со нив, во Македонија се прелевале и се амалгамирале вредности во кои се вкрстувале различни култури, религии, јазици. Таква била Македонија; такви биле и сите држави, народи и култури на Балканот: мултиетнички, мултикултурни, мултиконфесионални, мултилингвални итн. Но, ако ги погледнеме нивните први и подоцнежни енциклопедии – сите тие се, главно, моноетнички, монокултурни, моноконфесионални. Првата македонска енциклопедија, потпирајќи се врз историската традиција на Македонија, на методолошки план исходува од принципот на мултикултурализмот, а не од етноцентризмот. Таа не е само енциклопедија на македонскиот народ туку и на македонската држава. Во неа се претставени бројни личности, појави, настани на сите етнички заедници во нашата држава, а посебно на албанската и турската. Имајќи ја предвид нашата заедничка европска

иднина, *Македонската енциклопедија*, како објективистичка а не полемичка книга, настојува, со народите со кои делиме иста животна и европска судбина, на трагичните недоразбирања во историјата да не им придава нагласено значење. *Македонската енциклопедија* е пишувана во една нова балканска и европска стварност, во која сите ние сме упатени кон заедничкото европско семејство на народите во кое веќе утре ќе делиме иста судбина.

Македонската енциклопедија јасно ги определи главните упоришта на македонското научно гледиште, кое е прикажано плуралистички, мозаично, а не еднозначно, шематски и црнобело. Во таа смисла *Македонската енциклопедија*, донесувајќи многу нови и во националната свест на нашиот народ недоволно познати факти ја збогатува свеста за нас самите во историјата. *Македонската енциклопедија* извршува длабок епистемолошки рез во автохтоното вреднување на нашиот национален и историски развој, на нашата долготрајна борба не само против големите и крвави зулуми вршени над нас, за нашиот опстанок на овој балкански простор, туку и против сите видови супремации на туѓинскиот дух што се обидуваат да нè присвојат, т.е. духовно и географски да нè обезимат и обезличат.

Како што е познато, во големите историски пресвртници нашата национална судбина се решавала повеќе надвор во европските метрополи од другите, отколку внатре од нас самите. Таа историска ситуација, што посебно дојде до израз во времето на пропагандите во XIX и XX в. имаше свое влијание врз нашата ментална, морална и интелектуална свест на однесување како народ. Ние долго не можевме да се ослободиме од својата национална депресија, дефанзива и инфериорност. Тој наш кобен национален менталитет да се потпираме на други, или пред сè на други, како некоја сенка не престанува да нè следи. Она т.н. однесување според други директиви, нè принудуваше да го потиснуваме своето македонско гледиште изградено врз основа на својата сопствена памет и на своето сопствено паметење.

Денес, потпирајќи се на сопствените научни сили, вклучувајќи го во создавањето на *Македонската енциклопедија* сиот наш репрезентативен

научен потенцијал од сите области на науките и уметностите, ја создадовме оваа енциклопедиска книга што е и ќе биде еден од најрелевантните македонски историски, политички и културни компаси, но и опора на секој наш човек, на неговата историска и духовна свест, за нашето вистинско место меѓу народите и културите на Балканот. Останувајќи цврсто во научната одбрана на нашиот идентитет, *Македонската енциклопедија*, научно фундирано, му се спротивставува на хаосот што во нас го предизвикуваа, и што не престануваат да го предизвикуваат, ретроградните балкански политики и историографии. Нашата енциклопедија ги обезвреднува тие балкански провинцијални анахронизми, рецидиви од минатото, во однос на нашиот статус на Балканот и во денешната европска стварност.

Македонската енциклопедија, иако структурирана од преку 40 посебни блокови од сите области на науките и уметностите, претставува една синтетичка, органска и неразлучна целина. Таа го изнесува на виделина судбинскиот македонски факт дека нашиот народ, живејќи на овие балкански простори во околности најтешки меѓу сите јужнословенски народи, не ја загубил сопствената свест за својата творечка посебност. Со тоа и може да се објасни зошто, наспроти повеќевековните ропства, окупации и преименувања во Едни, Други или Трети, Македонија и Македонците се зачувале себеси и не исчезнале во думаните на времето и во фуриите на историјата, таа жестока мелница на малите народи.

Прикажувајќи ја Македонија во нејзиниот етнички и цивилизациски интеграл, нашата Енциклопедија ја воздигнува македонската земја како базична оска на Балканот. Околу неа кружеле значајни и епохални по своето значење духовни процеси и настани воопшто во балканскиот и словенскиот свет: христијанизацијата, борбата за рамноправност на јазиците, создавањето на првото писмо на Словените со кое, родено во Македонија, на историската сцена стапува една нова европска цивилизација – цивилизацијата на Словените.

Нашата Енциклопедија ја прикажува историјата на Македонија, диференцирајќи во неа кои нешта, поими, вредности, артефакти итн. ѝ припаѓаат на *Македонија како држава*, која често во историјата била под

политичка јурисдикција на туѓи владеења, а кои се индивидуален, творечки и духовен израз на *македонскиот народ*. Сакам тука да нагласам дека кај нас, особено во публицистиката и журналистиката, се пишува, последнава деценија понагласено, дека вградувањето на Античка Македонија во нашата историја е историски пристап што почнал по 1991-та, со создавањето на Република Македонија како самостојна, независна и суверена држава. Треба да се потсетиме дека уште првата тритомна *Историја на македонскиот народ* од 1969, што излезе под редакција на нашите тогашни најзначајни македонски научници, академиците: Блаже Конески, Михаило Апостолски, Љубен Лапе, Димитар Митрев, Данчо Зографски и други научни угледници, почнува токму со историјата на Античка Македонија, т.е. со VII век пред н.е., односно со Пердика I и со епохата на старите македонски кралски династии (особено македонската држава на Филип II и на грандиозниот поход на Александар да го обедини светот). Но, тоа тогаш и во тоа време не предизвика никаква врева и реакција. Но кога денес, во континуитет со нашата прва *Историја на македонскиот народ*, го воспоставуваме токму тој ист континуитет со кој се открива дека во тие долги балкански милениуми *ние сме биле постојано тука на ова парче македонска земја*, тоа предизвика големи политички и историски недоразбирања и коментари кај некои наши комшии. А *Македонската енциклопедија*, како и нашата историографија, го открива и објаснува оној драматски и динамички историски процес како се раѓала и подоцна распаѓала древната македонска цивилизација, како се асимилирале Античките Македонци, како исчезнал нивниот јазик и писмо, како се словенизирале и како низ тие многубројни преселби и духовни проникнувања на цивилизациите и културите на македонска почва се создавал и се создал нашиот словенски македонски ентитет и како со тие маестрални духовни, јазични и просветни вредности што се од европски мащтаб родени кај нас и распространети низ сиот словенски свет, дошло до нашиот голем и неповторлив творечки вознес меѓу словенските народи. Во таа смисла сметам дека неологизмот *антиквизација*, што последниве години е кај нас конструиран, има повеќе политички одошто научен мотив. Со него е стеснет длабокиот и духовно разгранетиот хоризонт на целоста на нашето историско постоење во

времето, со што се маргинализира словенската основа врз која се гради веќе 14 столетија нашиот сопствен идентитет. Тоа нè врати на сфаќањето на историјата (логоријата) како романтичен занес како што за неа пишуваше во XIX в. нашиот Ѓорѓија Пулески и е дури под нивото на неговата знаменита „Славјанско-македонска општа историја“. Посланието на М.Е. што го испраќа до поколенијата, е многу подлабоко, помозаично и посеопфатно. Тоа коенцидира со „Посланието“ на Блаже Конески, големиот наш поет и мислител, во кое, во поетска гномска форма се вели дека тука, на македонска земја се живеело со илјадници години, дека *одовде иџрџнал иџоходоџи до Инд; иџо Via Egnatia Цицерон одел во иџроџонсиџво во Солун*; близу до Драма призракот на Цезар му се јавил на Брут; во Тивериопол се посветиле земните маченици; Наум соградил манастир на изворот на Белото езеро. Оваа земја го крепела и Марка Кралета, и низ униженијата што ѝ се нанесувале, стасала до зрелоста, па затоа секое македонско поколение можело да рече како и нашиот поет: „Сето е предвидено – ние си одиме, а земјата останува“.

Таквиот показ на М.Е. ја прави неа кореспондентна не со една туку со сите цивилизациски процеси што се одвивале на македонска почва, а Македонија како величава и голема поетска метафора и историска парадигма за современиот свет.

Обземени од своите парцијални сознанија и еднонасочни методолошки позиции, ние, тука на Балканот, ретко забележуваме дека сме живееле во еден географски ареал по многу нешта единствен, духовно мошне близок во многу негови сегменти: јазик, вера, обичаи, архитектура, народно творештво итн. и дека многу нешта од сето тоа се тешко делливи. Затоа нашата Енциклопедија ја преферира позицијата: сите балкански култури, без чиј и да било историски патернализам, да се проучуваат самостојно, но и заеднички, и да се вградуваат во своите истории и во историите на својата култура, а со тоа и во своите енциклопедии, поаѓајќи од своите научни валоризации на оние вредности што имаат некој заеднички именител.

Примената на плуралистичкиот, или поточно, на полицентричкиот пристап, покажува дека секоја национална Енциклопедија ја создава секој

народ како свој поглед, но и како свој удел во историјата, осознавајќи се во неа себеси и вградувајќи го во неа своето гледиште на историските процеси. Со нашата Енциклопедија сакаме да ѝ претставиме на својата и на светската научна јавност како, во некои парадигматични случаи, на исти личности, настани, историски појави итн. гледа *Македонската енциклопедија*, за разлика од, на пр. грчката, бугарската итн. уверени дека ниту една земја не може да има ексклузивно право на проучувањето на древната македонска цивилизација и дека е тоа потреба и право на сета светска наука.

Од таквата, имено, плуралистичка и полицентричка позиција, во својата основа неантагонистичка и најмалку милитантна во својот пристап и во својот дух, поаѓа нашата Енциклопедија, која основната причина на трагичните и фатални балкански недоразбирања ја гледа во етноцентристичките и мегаломанските стратегии од времето на пропагандите што ги затруеја и до ден-денес како рецидив не престануваат, со поголем или со помал интензитет, да ги трујат овие народи. Во тоа, потем, лежеше главната причина за нивните духовни сегрегации и латентни конфронтации. За жал, тие ни до наши дни не се расонија од сонштата за својата *голема, велика*, или *природна* држава на Балканот.

Врвен критериум на *Македонската енциклопедија* е нејзиното пледоаје за научна објективност. Таа го преферира објективистичкиот пристап во претставувањето на историските личности, настани и феномени. Нашата Енциклопедија целосно ја напушта методолошката шема на дневниот идеолошко-политички пристап, зашто со него се вршеше и се врши насилство над историјата, се осиромашуваше и се осиромашува сликата за нас самите, а со тоа и сликата за македонската, политичка и духовна историја воопшто. Затоа во МЕ имаат рамноправен статус личности и идеи од различни идеолошки, историски и национални определувања кои оставиле трага и ѝ давале белег на нашата политичка и културна историја.

Се разбира, книгите од типот на М.Е. повеќе се вреднуваат како целина, отколку *grosso modo*, во нејзината распарчаност и фрагментарност на ниво на библиографски единици во кои нужно се случуваат пропусти, несправедливо изоставане на некои имиња, несоодветни прикази итн. што

мораат да се дополнат веќе во англиското издание и посебно во Големата повеќетомна Енциклопедија. Главната редакција ќе стори сè тие да се надминат веќе во второто, дополнето и проширено издание што брзо ќе уследи и на кое веќе се работи.

Почитувани!

Македонската енциклопедија, како проект од посебно значење за нашата држава, не можеше да се оствари без целосна поддршка од Владата на Република Македонија, а посебно на нејзиниот премиер, г. Никола Груевски и за тоа јас сакам тука да изразам голема благодарност. Освен тоа за создавањето на такво капитално дело заслугата им припаѓа на стотици и стотици луѓе; на Главната редакција, на редакторите и на членовите на 24 посебни редакции, на 266 автори на одредниците од сите профили, потоа на нашиот еминентен графички дизајнер Кочо Фидановски, со соработниците што просто бдееше над Енциклопедијата, на печатницата на Скенпоинт кој со ова издание и со извонредниот печатарски квалитет, оствари овој голем подвиг, и, се разбира, најмногу на главниот нејзин редактор, акад. Блаже Ристовски. Овој наш познат историски мислител повеќе години целиот се внесе во создавањето на *Македонската енциклопедија*, вложувајќи огромен труд, енергија и сета своја голема историска ерудиција во нејзината содржина. И јас, еве, завршувам оддавајќи му длабоко признание и почит. Уверен сум дека најголема сатисфакција за неговиот сесрден ангажман во создавањето на *Македонската енциклопедија*, сепак, ќе биде во она вообичаено во енциклопедистиката – Енциклопедиите да се паметат во времето, и по добро и по лошо, со имињата на своите главни редактори.